

Treće doba ide od godine 1526. do 1790., to jest od mohačke katastrofe do smrti cara Josipa II. Da se obrane od Turčina, toga najljućega i najtrajnijega dušmanina sviju Južnih Slovena, Hrvati izaberu dinastiju habsburšku svojim vladalačkim domom te za njezina vladanja konačno i suzbiju Turke, pače poslije pobjede kod Siska (1593) oni uzeše već i pomišljati, kako da oslobode izgubljene zemlje i prikllope svojim „ostacima kraljevstva hrvatskoga“¹, jer tako nazivahu u to tužno doba svoju domovinu. Ali podjedno im se bilo boriti za svoj drevni državopravni položaj, na koji je stala sve to žešće udarati centralna bečka vlada zamislivši sve narode u monarhiji ponijemčiti u službenom obziru (germanizacija) i skupiti pod jedinstvenu državnu upravu (centralizacija). Obrane radi stoga Hrvati odluče (1790) sebe privremeno povjeriti Ugarskoj, u neku ruku kao sastavni dio njezine vrhovne administracije, a sve to u nadi, da će se onda, kad pogibao mine, lako opet povratiti u starodrevni svoj samostalni državopravni položaj spram Ugarske. U to se doba zbiše u Hrvatskoj važne etnografske promjene doseljenjem Srbâ po bivšem turskom teritoriju, naime po Srijemu, Slavoniji i hrvatskoj Vojnoj Krajini, pa Nijemaca u neke gradove i na velikaške spahiluke, naročito u Slavoniji. Istodobno je Dalmacija za zlokobne mletačke stoljetne uprave stala poprimati talijansko, a turski pašaluk Bosna, nakon što joj primi veći dio žitelja islam, istočnjačko obilježje. Sam Dubrovnik i nadalje živi slobodan život, ali ne više tako sjajan kao prije godine 1526.; jedino književnost se njegova podiže do visoka stepena.

Četvrto doba, koje zaprema vrijeme od godine 1790. do danas, ispunjaju sada žešće sada slabije borbe naroda hrvatskoga u jednu ruku za teritorijalnu cjelokupnost domovine, a u drugu za uskrišenje starodrevnoga državopravnoga položaja. Ideja narodnosti, što ju je proširila francuska revolucija svijetom, zahvati također Hrvate i Madžare. Kako pak Madžari uzeše pred oči kao glavni cilj veliku madžarsku narodnu državu od Karpata do Jadranskoga mora, došlo je do sukoba između njih ponajprije riječima i perom, a onda i oružjem (1848). Iza desetgodišnje neustavne stanke (apsolutizam) svrši se sukob izmirenjem jednoga dijela Hrvata s Ugarskom na osnovi obostrana ugovora, zvana državopravna

¹ „Reliquiae reliquiarum olim regni Croatiae“ (u saborskim zapisnicima XVI. vijeka, gotovo stalna rečenica).